

108. Vetlanda kyrkogård.

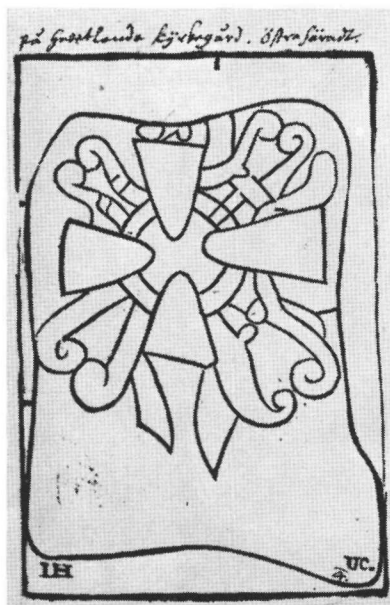

Fig. 65. Sm 108. Vetlanda kyrkogård.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1017).

Litteratur: B 1017, L 1217. E. Dahlberg: *Suecia antiqua et hodierna* 3 (1717) pl. 99 nr 5; S. L. Gahm-Persson: *Archivum Smolandicum* (hs i UUB) 9 s. 366; B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. J. Lagergren: *Rättelser och tillägg* (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 135; *Kyrkoinventarium 1828* (ATA); J. E. Lagergren: *Handlingar om Småland*, M 104: 14 (hs i KB) s. 40.

Äldre avbildningar: U. Christofferson: träsnitt i *Peringskiölds Monumenta* och B 1017; kopparstick i Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* 3; Gahm-Persson: teckning i aa s. 366.

Denna sten hör till dem som gått förlorade vid kyrkobygget o. år 1800. Christoffersson och Gahm-Persson ha sett den och ritat av den, Hesselén, Ennes' meddelare, har ej kunnat finna den, ej heller senare forskare. Den är i Dahlbergs *Suecia* nr 5 på pl. 99. I *Bautil* säges den ligga på kyrkogården, Gahm-Persson preciserar dess plats närmare: »utmed östra Kyrkiogafwelen», där enligt samme sagesman även Sm 107 och 109 ha haft sin plats.

Stenens höjd har varit ca 150 cm, dess största bredd ca 110 cm enligt träsnittet i *Bautil*. Den har icke burit inskrift. Ytan har helt dominerats av ett ristat, ornamentalt kors. Stenen påminner om den bäst bevarade gavelhällen i Lannaskedekistan, Sm 95.

109. Vetlanda »klockarestuga».

Litteratur: B 1013, L 1215. J. Bureus: F a 5 s. 263, F a 10: 2 bl. 109B baksidan (115) (hsr i KB); *Ransakningarna 1667 och 1690*; J. Peringskiöld: *Monumenta* 8 bl. 19; P. Rudebeck: *Brev till Erik Dahlberg den 16/7 1702*, avskr. i *Palmskiöldska handskriftssamlingen* (UUB) 301 s. 292; E. Dahlberg: *Suecia antiqua et hodierna* 3 (1717) pl. 99 nr 3; F e 17 (hs i KB); P. Dijkman: *Historiske anmärkningar öfwer och af en dehl runstenar* (1723) s. 129; C. Linnæi *Öländska och gothländska resa 1741* (1745) s. 24; S. L. Gahm-Persson: *Archivum Smolandicum* (hs i UUB) 9 bl. 363, 366; C. G. Hilfelning: *Rese-Journal af år 1797*, F m 57: 2, s. 7, *Journal öfwer en resa 1797*, F m 57: 4, s. 10 (hsr i KB); B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. H. Wallman: *Topographica Smolandiae* (hs i Linköpings Stifts- och landsbibl.) s. 210; J. J. Lagergren: *Rättelser och tillägg* (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 134; *Kyrkoinventarium 1828* (ATA); J. E. Lagergren: *Antiquarisk brefsamling* (hs i KB) s. 320, 355, *Handlingar om Småland*, M 104: 14 (hs i KB) s. 35.

Äldre avbildningar: Carolus Lundius: teckning 1635 i Bureus' F a 10: 2, publicerad i *NSmMedd* 11 (1938) s. 75; U. Christofferson: träsnitt i *Peringskiölds Monumenta* och B 1013; A. Stumxælius: teckning i *Ransakningarna 1690*, återgiven i *Småländska Hembygdsböcker* 9 (1942) s. 200; teckning i E. Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* 3; teckningar i Gahm-Perssons *Archivum Smolandicum* 9 bl. 365, 366.

Denna sten, som tilldragit sig stor uppmärksamhet bland äldre tiders fornforskare, emedan den ansågs ha rests av Kättil Runske, finns ej längre kvar.

Den äldsta notisen om stenen härrör från Bureus, som i F a 10: 2 har antecknat: »Denne Sten är alreförst upfunnin uti Hwetlanda klockarestugu, hwilken sedan presten uti Ketilstorp, (som föregifs hafwa varit Ketil Runskes Säte oc liggr begrawen der i soknen) nu hafr latit leggja oppo sin graf. Afritat af Carolo Lundio assessore i Junaköping 1635. Af Magno Ralambio bekom iagen, den 11 Febr. 1636.»

Kyrkoherden M. J. Kellander, som skrev redogörelsen för socknens fornminnen till *Ransakningarna 1667*, har noterat stenen utan att läsa inskriften: »en liten sten på kyrkiogården på en Saligh prestmans graf huilken af ålder hafuer varit brukader på preste grafer der sama städes.» Vid den förnyade ransakningen

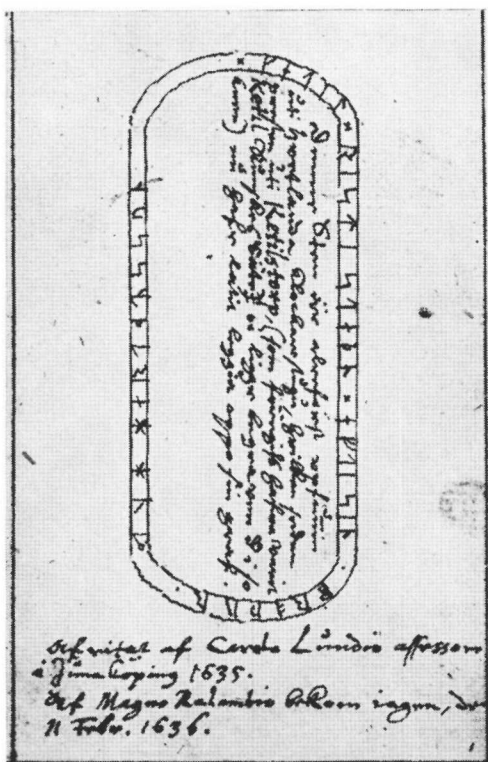

Fig. 66. Sm 109. Vetlanda »klockarestuga». Efter teckning i Bureus' *F a 10: 2*.

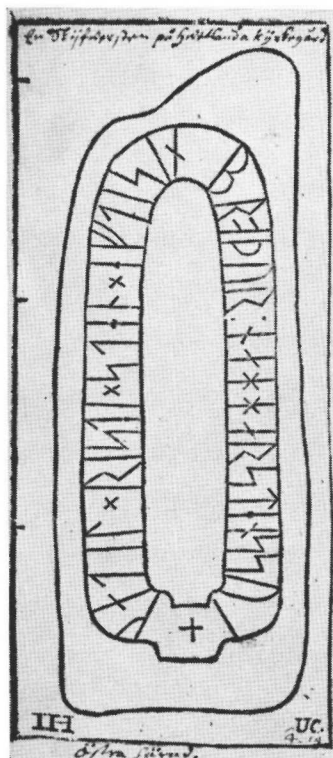

Fig. 67. Sm 109. Vetlanda »klockarestuga». Efter träsnitt i Perring-skiölds *Monumenta* (B 1013).

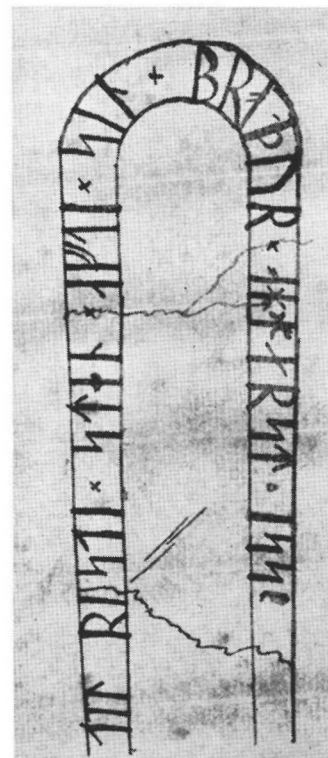

Fig. 68. Sm 109. Vetlanda »klockarestuga». Efter teckning i S. L. Gahm-Persson: *Archivum Smolandicum* 9 bl. 365.

1690 blev den avbildad av kyrkoherde A. Stumxælius. Den låg då fortfarande på kyrkogården. Runstenen är även med i Suecia-verket, där den har nr 3 på kartan över Vittalia. Peter Rudebeck säger, att den skall ligga vid Vetlanda kyrka. År 1741 avritades den av Linné, som antecknade, att den »satt wid södra Kyrkiöddören». Enligt Gahm-Persson låg den »tätt utmed östra Kyrkiogaweln». När Wallman och Hesslén voro där, var den försvunnen. Den har förstörts vid den ödeläggelse av runminnesmärkena, som ägde rum vid nya kyrkans byggande 1797–1808, varom Hilfeling har berättat.

Stenens höjd har varit ca 185 cm, dess bredd 70 cm, beräknat efter träsnittet i *Bautil*.

Inskrift (enligt B 1013):

katil × risti × sten × efti sin bropur : nahhar stens su- +
 1 5 10 15 20 25 30 35 40

Ketil reisti stein eftir sinn bróður ... Steins sun.

Kjell reste stenen efter sin broder ... Stens son.

Till läsningen: Lundius läste enligt Bureus' *F a 10: 2*: **× ketil × risti staen × efti sin · bropur · tih hartens sun.** I Bureus' *F a 5* är texten: **ketil + risti + stein + afti + sin bropur · tih + hartens + sun.** — I *Archivum Smolandicum* 9 bl. 363 läses: **katil × risti × sten × afti sin bropur · iahhar stens sun.** — Linné: **- - e × risti × steen afti smn bropur · ahharstens s - ...**

Beträffande runformerna märkes, att bistavarna i vissa fall äro ensidiga, t.ex. på 3 och 17 **t** enligt alla undersökare, likaså 9 och 12 **t** hos de flesta. Detsamma gäller **n**-runorna. Ordet 11–14 som i *Bautil* och *Ar-*
 26—61143054 *Smålands runinskrifter*

chivum Smolandicum är **sten**, är i F a 10: 2 **staen**, hos Linné **steen**. Det har möjligen haft diftongisk stavning. Samtliga tecknare äro ense om att *eptir* saknar slut-**r**.

Namnen *Ketill* och *Steinn* höra båda till de vanligare. Angående *Ketill*, som även förekommer i Sm 5, 121, 148 se ovan s. 42.

Bureus' översättning lyder (F a 5 s. 263): »Cetillus erexit Saxum in mem. sui fratris ... Her ... filii. Dänne Kätäl sägs vara den nampnkunnige Kätäl Runske.» Peringskiöld: »Kättel reste sten efter sin broder Nagger Stens Son.»

Peter Rudebeck tog med förtjusning vara på Kettil Runskesäggen och fann det självfallet, att den i runinskriften nämnde Kättil var identisk med sägengestalten. Han skriver bl. a.: »Föromtalde Kättil har lefwat på then Tijdh Vitala stad war wid macht, skal och dersammastädes upreest een Runsteen öfwer sin Broder Johann Stensson, som uthan twifwel igenom eenwijgskamp på den platzen fallit och begrafwen blifwit.» Inskriften tolkar Rudebeck: »Kiättel reste steen efter sin Broder Hakkar Steenson etc. Prästgården wid Hwetlanna, heter Kiättelstorp än i dag.» Angående Kättil Runske-säggen se J. Svennung i *En bok om Småland* (1943) s. 281. C. F. Nordensköld, som avvisar tanken på att Kättilstorp skulle ha fått sitt namn efter Kättil Runske, anser, att gården är uppkallad efter den Kättil, som rest runstenen (*NSmMedd* 3, 1914, s. 51).

Att de gamla antikvarierna ej saknat efterföljare bland våra dagars vetenskapsmän framgår av A. Olrik och H. Ellekilde: *Nordens Gudeverden* (1926) s. 464: »Ketil runske må sikkert fra først af være en historisk person, måske virkelig hjemmehørende i Repreda Dragegård, [enl. säggen skulle Kättil Runske vara född där], i besiddelse af usædvanlig runeklægt og troldomsevne. Vi gætter på, at han måske er ens med den Ketil, der i nabosognet Vetlanda har rejst runesten efter sin broder.» När namnet Kättil var så allmänt i Sverige, som runinskrifter, ortnamn, diplom och andra dokument intyga, är det ej vetenskapligt berättigat att utpeka Kättil i denna inskrift som den historiska förebilden, om någon sådan funnits, för sägnens Kättil Runske. Se även Svennungs kritik mot identifikation av runstens Kättil med sägnens aa s. 299.

110. Vetlanda. Torget. Nu i Apoteksparken.

Pl. 77.

Litteratur: B 1014, L 1221. Ransakningarna 1667 och 1690; J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 19; E. Dahlberg: Suecia antiqua et hodierna 3 (1717) pl. 99 nr 8; P. Dijkman: Historiske anmærkninger öfwer och af en dehl runstenar (1727) s. 130; S. L. Gahm-Persson: Archivum Smolandicum (hs i UUB) 9 s. 364, 366; C. Linnæi Öländska och gothländska resa 1741 (1745) s. 24; S. Rogberg och E. Ruda: Historisk beskrifning om Småland (1770) s. 747; J. Elers: Historia om svenska vägarne (hs i UUB) 6; C. G. Hilfeling: Resejournal af år 1797, F m 57: 2, s. 7, 10, Journal öfver en resa år 1797, F m 57: 4, s. 9, 11, 116, Atlas till Herr Hilfelings resa år 1797, F m 57: 3, Tab. 32 (hsr i KB); J. H. Wallman: Topographica Smolandiae (hs i Linköpings Stifts- och landsbibl.) s. 209; P. Tham: Excerpter, F m 15 (hs i KB); B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); J. J. Lagergren: Rättelser och tillägg (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 133; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 181; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB); C. F. Nordensköld: Jönköpings läns minnesmärken (ATA) 12 Östra härad, upptecknade år 1882, s. 6, 21, tr. i NSmMedd 3 (1914) s. 42, 50; E. Heldt: Skrivelse till Riksantikvarien den 7/8 1897 (ATA); A. Friberg: Undersökningsprotokoll den 1/8 1906, anteckningar (NSmArk); A. Bäckman: Skrivelse till Riksantikvarien den 28/8 1929 (ATA); E. Lönnberg: Skrivelse till Riksantikvarien nov. 1935 (ATA); G. Olson: Skrivelser till Riksantikvarien den 27/9 och 15/12 1935 (ATA); N. Gillgren: Fornminnesinventering 1938 (ATA).

Äldre avbildningar: U. Christofferson: träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 1014; I. Stumxælius: teckning i Ransakningarna 1690, återgiven i Småländska hembygdsböcker 9 (1942) s. 201; teckning i Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna 3; Gahm-Persson: teckning i Archivum Smolandicum 9; Hilfeling: teckning i F m 57: 3 tab. 32, i F m 57: 5 tab. 34 (hs i KB); teckning i Thams Excerpter; teckning i Ennes' F m 61; Nordensköld: teckning 1882 i o. a. hs s. 21; teckning funnen bland handlingar i kyrkan, kopia av Friberg (NSmArk); O. v. Friesen: foto 1913 (NSmArk); Friberg: foto 1913 (ATA); E. Floderus: två fotos 1929 (ATA); G. Olson: fem fotos 1935 (ATA); Lönnberg: två fotos 1935 (ATA); tre fotos (NSmArk).

Stenen står numera i södra delen av den trädgårdsanläggning, som omger elektricitetsverkets byggnad, förut apotek, 10 m N om Storgatan med inskriften vänd mot S.